

Mire mind a négyen kokárdás mellükre tették a kezüket, magasba emelték két ujjukat és együtt szavalták: Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek Magyarország feltámadásában!

És akkor egymás ellen ordítottak – a négyek. Mind ugyanazt mondta: Akarjátok Magyarország feltámadását? Akkor rám szavazzatok! Bűnös, aki nem szavaz (rám)! Szavazzatok! A gyerekek közt meghasonlás támadt. Az egyik vörös párti bokán rúgta a fehéret, a fehér a barnát, a barna a sárgát. Rövidesen az összes gyerek fogta a bokáját, kivéve néhányat. Ők a homokozó melletti bokorban ültek és nézték a „csodálatos” emberi színjátékot, az Ember komédiáját. Ők tudták, hogy nekik mi a dolguk a kis és nagy homokozóban, hogy mi az ő egyéni felelősségük, a lelkiismeretük szava.

De mintha ott sem lett volna egyetértés. A csillagos lobo-góba csomagolt csali bevált. Az egyik gyereknek eszébe jutott, hogy a fehéreket és a sárgákat bántották a vörösök és barnák, talán őket kellene választani. Mások meg azt mondták, ezek mind piros-fehér-zöldek, és már nem vörösek és barnák. Ismét mások azt kiabálták, hogy ezek hisznek a hazában, ezek hisznek a föltámadásban. Az egyik gyerek a bokorból gyorsan a homokozó közepére tett egy szemetes kukát, amiből kiöntötte a szemetet és felkiáltott: Szavazzunk! Csakhogy kire? És mire? Egyik így, a másik úgy magyarázta, hogy az ő lelkiismerete, meg a kisebb rossz, meg a nagyobb rossz, meg bűnös, aki nem szavaz. Lett is akkora felbolydulás, hogy csak úgy zengett a bokor. Úgy tűnt, mintha mindenki elfelejtette volna, hogy a csillagos lobogó csalija milyen veszélyes; és hogy nekik egyes-egyedül mi a dolguk.

És akkor a bokorból a kuka után futott egy ici-pici kisgyerek, hogy kidobja a csokis papírját. Közben azt kérdezte: Építsek nektek egy csodaszép várat? Meg sem várta a választ, kis kezeivel lapátolni kezdte a homokot. Nem volt nála sem pénz, sem paripa, sem fegyver. És akkor csoda történt. Az égből szózat hallatszott, ami imígyen szólt: Ha nem lesztek olyanok, mint ez a gyermek nem mentek be az Isten Országába... Az én országom, nem evilágból való... Ti építsetek az Isten Országát, és hirdessétek annak igazságát, a többi mindet hozzákapjátok...

2002.

GROMON ANDRÁS

(FIZIKAI) ERŐSZAKMENTESSÉG JÉZUS TANÍTÁSÁBAN

Mivel itt kifejezetten a fizikai, tehát a legszorosabb értelemben vett erőszakmentességről lesz szó, ezért nem beszélek olyan, az erőszakmentességgel különben szorosan összefüggő témákról, mint például a szelídség, a megbocsátás vagy a békességteremtés.

Mindazonáltal elkerülhetetlen, hogy bevezetésként beszéljünk a fizikai erőszakmentességet megalapozó, általános jézusi alapelvekről. Az első ilyen alapelv az ellenség-szeretet „parancsa”, amelyet most a Lukács-evangélium

megfogalmazásában idézek: „Szeressétek ellenségeiteket! Tegyetek jót azokkal, akik gyűlölnék titeket, áldjátok azokat, akik átkoznak titeket, imádkozzatok azokért, akik gyötörnek titeket” (Lk 6,27-28)!

A második az ószövetségi „Ne ölj” parancs jézusi radikalizálására: „Úgy hallottátok, hogy Isten azt mondta a régieknek: 'Ne ölj! Aki öl, arra ítélet vár.' Én viszont azt mondom nektek, hogy mindenkire ítélet vár, aki csak haragszik is a testvérére” (Mt 5,21-22).

A harmadikat a jól ismert konkoly-példabeszéd tartalmazza, amely szerint a gazda megtiltja szolgálóinak, hogy kitepjék a búzával együtt növekedő konkolyt (Mt 13,24-30). Ennek az a háttere, hogy Jézus korában számos olyan irányzat működött, amely - összhangban az ószövetségi alapelvvel: „Irtsd ki körödből a gonoszt!” (pl. MTörv 13,6) - a „bűnösök” kiküszöbölésével Isten „tisztá” népének közösségét akarta megteremteni. Mindenekelőtt a farizeusok mozgalmára kell gondolnunk; ők az am ha arecet, „a föld népét” akarták kizárni, az „átkozott népséget, amely mit sem ért a törvényből” (Jn 7,49), és azt vallották, hogy ők maguk alkotják Isten igazi népét (nevük, az „elkülönültek” a „szentek” szinonimája...). Az esszénusok rajtuk is túltettek: kivonultak a „bemocsolt szentélyből” a pusztába (Kumrán), és „az új szövetség gyülekezetét” akarták megalkotni. Ebben a sorba tartozik Keresztelő János is, aki tanításával és alámerítési gyakorlatával azt a messiást hirdette meg, aki „megtisztítja majd szérűjét, összegyűjti búzáját a magtárban, a pelyvát azonban olthatatlan tűzzel fogja elégetni” (Mt 3,12)! És ne feledkezzünk meg a zelótákról sem, akik a megszállóktól és azok kollaboránsaitól akarták megtisztítani Isten népét (vö. Lk 13,1-3). Mindezekkel szemben fogalmazza meg üzenetét Jézus: Ne tépjétek ki a konkolyt, hogy ki ne tépjétek vele a búzát is! Ne akarjátok Isten „tisztá” népét megteremteni: a „bűnösöknek” is helyük van benne! (Vö. Mt 22,10!)

Minden magyarázat nélkül is nyilvánvaló, hogy Jézus fel-fogásában ez a három alapelv eleve kizárja a fizikai erőszak alkalmazását. (Ez egyúttal fontos hermeneutikai szempont is azon szövegek értelmezéséhez, amelyek ebből a szempontból problematikusak, pl. Lk 22,35-38.)

A konkrét jézusi útmutatásokat talán érdemes a legenyhébb esettel kezdeni, amelynek két változata is van. Az egyik az, amikor kisgyermeket vittek Jézushoz, hogy megáldja őket, a tanítványok azonban keményen rájuk szóltak; erre Jézus „bosszús lett”, és (számos kézirat szerint „keményen rájuk szólva”) azt mondta a tanítványoknak: „Hagyjátok, hogy a gyermekek hozzám jöjjenek, és ne álljátok útjukat.” (Mk 10,13-14)! Hasonló, de talán kicsit „erősebb” eset az, amikor a tanítványok látnak valakit, aki Jézusra hivatkozva űz ki démonokat, viszont nem követi velük együtt Jézust, és ezért igyekeznek útját állni [tevékenységének]; Jézus ekkor ugyanazokkal a szavakkal figyelmezteti őket: „Ne álljátok útját..., mert aki nincs ellenünk, az értünk van” (Mk 9,38-40)! - „Valakiknek az útját” elállni nem feltétlenül jelenti fizikai erőszak alkal-

mazását, de nagy valószínűséggel fizikai fellépést (is) jelent: fizikai odaállást az illetők és a közé, amit szeretnének elérni.

A következő példa már nagyon kemény helyzetre vonatkozik: „Úgy hallottátok, hogy megmondatott: 'Szemet szemért, és fogat fogért!' Én viszont azt mondom nektek, hogy ne álljatok szembe ellenségesen a gonosz emberrel! Ellenkezőleg: Aki megüti a jobb arcodat, annak fordítsd oda a másikat is” (Mt 5,38-39)! A jobb arcra adott ütés - jobbkezességet feltételezve - kézfejjel történik, s a fizikai fájdalomkózoson túl meggyalázást, megalázást is jelent. A másik arc odatartására való felszólítás azt mutatja, hogy Jézus megkívánja a lemondást a fizikai ellenállásról, az erőszak alkalmazásáról és a fizikai visszavágásról, sőt az ellenség iránti jóindulatot is, ami már több, mint a bántás pusztá elviselése: az itt elhangzó két példa (Mt 5,40-41) nyilvánvalóvá teszi, hogy a rossz elviselésén túl valamilyen jótettet is végbe kell vinni: oda kell adni a felsőruhát is, el kell menni kétezer lépésre.

Az alábbi esetben már az emberölés is szóba kerül: Jeruzsálem felé tartva Jézus szamaritánus vidéken halad át tanítványával. Néhány tanítványát előreküldi, hogy az egyik faluban szállást készítsenek. A szamaritánusok azonban - a zsidókkal fennálló, több évszázados ellenségesség jegyében¹ - nem hajlandók befogadni őket. Jakab és János, „a mennydörgés fiai” (Mk 3,17) erre megkérdezik Jézust: „Uram, akarod-e, hogy azt mondjuk: Tűz szálljon le az égből, és pusztítsa el őket!?” Jézus erre „keményen rájuk szól”, és így utasítja el vágyuk teljesedését: „Nem tudjátok, miféle szellem hatása alatt álltok” (Lk 9,52-55)! Nyilvánvaló: nem isteni, hanem nagyon is emberi, vagy épp sátáni szellem hatása alatt kívánták villámcsapással elpusztítani az ellenséges szamaritánusokat.

¹ A szamaritánusok - az asszír hódítás, Kr. e. 721 után betelepített - ázsiai törzsek utódai voltak, akik összekeveredtek a fogságba nem hurcolt zsidókkal; átvették ugyan a Jahve-vallást, de kultuszuk mégis különbözött a zsidókétól, és Garizim-hegyén külön templomuk volt, amelyet a hellenizálás során I. Johannesz Hürkanosz Kr. e. 128-ban lerombolt. A zsidókkal szembeni, Ezdrásra visszanyúló ellenségességük (Ezdr 4. fejelet) és Róma-barátságuk ezután még határozottabbá vált, ami perzsa csak megerősítette a zsidók velük szembeni megvetését és gyűlöletét. Ez a feszültség kölcsönös szidalmazásokhoz (vö. Jn 8,48), gáncsoskodásokhoz (vö. Jn 4,9) és támadásokhoz vezetett. A szamaritánusok részéről itt is ez az ellenségesség nyilvánul meg a vendégbarátság megtagadásában.

² A hagyományos „boldogok” fordítás sok félreértésre ad alkalmat. A görög *makariosz* szónak elvileg még sok más fordítása is lehetne, pl. gazdag, tehetős, vagyonos; áldott; megelégedett; szerencsés; üdvözült, az (örök) üdvösség helyén tartózkodó, az (örök) üdvösség birtokosa. Azért döntöttem a „szerencsések” mellett, mert a szónak (általában) ténylegesen ez az értelme Jézus ajkán: azokat jelöli, akik olyan „kincsset” találtak, amelyet „nem szolgáltak meg”. Két példa, amely világosan mutatja ezt: „Szerencsések azok a szemek, amelyek látják, amit ti láttok” (Lk 10,23); „Szerencsés az a méh, amely hordozott... Inkább azok a szerencsések, akik hallgatják és megtartják Isten szavát” (Lk 11,27-28).

Ez az eset azért is fontos, mert itt már nem csupán arról van szó, hogy Jézus magánéleti konfliktusban tiltja erőszak alkalmazását, hanem két népcsoport közötti viszályban, azaz társadalmi és - a szamaritánusok Róma-barátságá miatt - politikai jellegű összeütközésben, bár ez a mozzanat csak közvetve, rejtetten van jelen. A következőkben már kifejezetten társadalmi-politikai helyzeteket fogunk szemügyre venni, amelyeknek közös vonása a zsidóság és a megszálló római hatalom szembenállása, és azt tapasztaljuk majd, hogy Jézus ebben az egész nép sorsát érintő ügyben is szilárdan ragaszkodott az erőalkalmazás tilalmához.

Az élre a „nyolc boldogság” egyike, Jézus felfogásának alaptételszerű megfogalmazása kíváncsodik. Bevett fordításban így hangzik: „Boldogok a szelídek, mert ők fogják örökölni a földet” (Mt 5,5). Nézetem szerint azonban pontosabb ez a fordítás: „Szerencsések² az erőszakmentesek¹ 2 3, mert ők fogják örökölni az országot⁴” E mondat megértéséhez azt kell felidézni, hogy Jézus kortársainak egy része, a zelóták (de lélekben talán minden kortársa) „Istennel” és erőszak alkalmazásával akarták elragadni „az országot”, Izraelt, nevezetesen a megszálló rómaiaktól (vö. Cum Deo pro patria et libertate!). Jézus azonban itt a szemükbe mondja: Ez a felfogás hamis, és ezért hamis a politikátok is, amely ebből a szemléletből táplálkozik. Nem az erőszakosok fogják birtokba venni az országot; Isten, az ország igazi tulajdonosa (vö. 3Móz 25,23) csak azoknak ajándékozza örökségképpen, akik rábízják magukat, és lemondanak a háborús erőszak alkalmazásáról.

Jézus e felfogásának az a magyarázata, hogy az általa megtapasztalt és hirdetett Isten a feltétlen szeretet Istene, akinek szeretete kiterjed az ország ellenségeire is (vö. Mt 5,38-41!).⁵ Ugyanakkor politikailag hatékony Isten is Ő:

³ Nem könnyű *apraüsz* (vagy *praosz*) értelmezése, mert (1Pt 3,4-et leszámítva) *kizárólag* Máténál fordul elő, és ezen a helyen kívül csak a nagyon bizonytalan hitelességű 11,29-ben, valamint a 21,5 ószövetségi idézetében. A fordítások hol „szelíddel”, hol „alázatos”-sal adják vissza. Az én fordításomat a mondat itt következő értelmezése határozza meg, az pedig a mondat feltételezhető „Sitz im Leben”-jén („életbe ágyazottságán”) nyugszik.

⁴ A görög *gé* (= föld) többfélét jelenthet: termőföld, egy bizonyos terület (vidék, táj), ország, a földkerekség. Az olyan öszszefüggésekben, mint az itteni is, földi-politikai valóságot jelent Jézus és zsidó hallgatói számára egyaránt: azt a „tejjel-mézzel folyó” területet, amelyet Jahve ígért örökségként népének (vö. 5Móz 5,16), azaz Izrael országát. „Isten országát” hirdetve Jézus ezt az országot és ennek népét tartotta szem előtt (vö. Lk 12,49.51- Lk 780, továbbá Mt 10,34), és semmi sem szól a mellett, hogy *nyilvános működése idején* „a földkerekség” lett volna gondolkodásának és prédikációinak távlata (vö. Mt 10,5-6; 15,24 - Mt 28,19; Mk 16,15 [Mk 1035]; Lk 24,47 [Lk 1768]).

⁵ Ebben a szellemben mondja Jézus: „Ha valaki egy mérföldnyire kényszerít, *menj el vele kétannyira*” (Mt 5,41)! A szóban forgó kényszerítés eredetileg a perzsa postaszolgálatot jellemezte: az utazó állami hivatalnok igénybe vehetett csomagja

ha „hívei” csak arra törekszenek, hogy az Ő „uralma” (akarata) érvényesüljön Izraelben, az Ő elküldete hassa át őket (ld. Mt 6,9-10), akkor Isten „megadja nekik ráadás-ként” azt az országot is, amelyre szükségük van ahhoz, hogy szabadságban és békében éljenek (ld. Mt 6,33).⁶

Ezt a tételt konkretizálja Jézus a Lk 13,1-3-ban olvasható jelenetben. Pilátus áldozatbemutatás közben lemészárolt bizonyos galileaiakat, vagyis zelótákat.⁷ Valakik megvizsgálják ezt a hírt Jézusnak, nyilván panaszkodva és méltatlankodva, illetve „mentetve Istent”, mondván, csak azért engedhette meg ezt, mert a szóban forgó „galileaiak” bűnösebbek voltak a többieknél. Erre Jézus azt feleli: „...ha meg nem tértek, valamennyien hasonlóan fogtok elveszni!” Ismerve Jézus felfogásának egészét, ez nem jelentheti azt, hogy „Ha meg nem tértek, Isten titeket is megbüntet” (akár e világi csapással, akár túlvilági kárhozattal), hanem csak ezt: „Ha ti, akik rokonszenveztek a lemészárolt terroristákkal, azonosultok az ő felfogásukkal, céljaikkal és módszereikkel, nem tértek meg, azaz nem változtatjátok meg gondolkodásmódotokat és viselkedéseteket, konkrétan: ha nem tértek meg a zelótizmusból, akkor ugyanúgy konfliktusba fogtok keveredni Pilátussal (Rómával), és ugyanúgy le fog(nak) mérszárolni titeket is.”⁸

Ugyanezt fejezte ki Jézus akkor, amikor utoljára ment föl Jeruzsálembe, odaérve megrendülten megsiratta a várost, és így szólt: „Bárcsak felismerted volna ... a békeesség feltételeit” (Lk 19,42)! A szerető és megbocsátó Istenről, illetve az ellenségszeretetről szóló jézusi tanítás, a jézusi békeprogram (vö. Lk 4,18-19; Mk 11,2) elfogadása fokozatosan elvezethette volna Jeruzsálemet (és egész Izraelt) a valódi és teljes körű békeességre.⁹ Jézus tanításának és példájának követése megóvta volna Izraelt a Rómával való végzetes konfliktustól.¹⁰

Ennek tudatában lehet megérteni, hogy „a templom megtisztításával” kapcsolatosan Jézus miért „nem engedte, hogy valaki [valamilyen] eszközt vigyen keresztül a

templomon” (Mk 11,16). Az eredeti görög szövegben előforduló szkeuosz mindenféle eszközt jelent, tehát nemcsak „háztartási eszközt” vagy „kultikus eszközt”, hanem „harc eszközt” is. Az evangélista nagyon jól választotta meg ezt a többértelmű szót, mert a római korban a zsidóknak nem volt szabad harci eszközt (például kardot) maguknál tartaniuk, viszont az ember elrejthetett az öltözékében egy hosszú kést borjúvágáshoz (vagy emberek leszúrásához), egy kisebb baltát fahasogatáshoz (vagy mások koponyájának széthasításához), avagy egy rövid, görbe tört („Izrael ellenségeinek” meggyilkolásához), ahogy tették ezt a zelóták, más néven szikáriusok (sica az előbb említett tör neve), az erőszakos nemzeti ellenállás képviselői, akiket Josephus Flavius „afféle jeruzsálemi rablóknak” nevezett. Annál is inkább beleillik a „harc eszközt” fordítás a szövegösszefüggésbe, mert Jeremiás prófétát (7,11) idézve Jézus is rablók búvóhelyéről beszél a 17. versben. Ezek a „rablók”, zelóták, mai szóhasználattal terroristák nem egyszer használták ki a nemzeti szentély ünnepi nyüzsgését arra, hogy „Isten nevében harcolva Isten ellenségei ellen”, orgyilkosságokat hajtsanak végre a rómaiak (és velük kollaboráló zsidók) ellen, amire persze véres megtorlás volt a válasz a rómaiak részéről (ld. Lk 13,1).¹¹

A fő ellenség, a rómaiak ellen alkalmazott erőszak tiltását Jézus még a keresztúton is megerősítette, amikor azt mondta az őt sirató jeruzsálemi asszonyoknak: „...ne miattam sírjatok! Sírjatok inkább magatok és gyermekeitek miatt” (Lk 23,28)! Jézus kemény elutasítását akkor érthetjük meg, ha tudatosítjuk, hogy ezek nem azok az asszonyok voltak, akik Galibától egészen a keresztig követték őt (Mk 15,40-41), hanem annak a „Jeruzsálemnek a leányai”, amely elvetette őt és békeüzenetét (vö. Lk 19,42), s még inkább, hogy az asszonyok sírása aligha csak a természetes részvét megnyilvánulása volt, hanem Róma-ellenes tüntetés is: a Jézus (vagy inkább a vele kivégzésre

számára teherhordó állatot vagy pedig embert, hogy magányos vidéken elkísérje. Ezt a gyakorlatot a rómaiak is átvették; ezen az alapon kényszerítették például cirénei Simont, hogy vigye Jézus keresztjét (Mk 15,21). Jézus e tanításának súlyát akkor értjük meg és érezzük át igazán, ha tudatosítjuk, hogy ezzel a hazáját megszálló római hadsereg katonája iránti szeretetre biztatta hallgatóit.

⁶ Bármilyen utópikusan csengjen is mindez, Jézus Istenre alapozott pacifizmusát közvetve igazolta annak elutasítása: A zelótizmus a Róma elleni lázadáshoz, s az ún. zsidó háborúhoz vezetett, amelynek eredménye a jeruzsálemi templom lerombolása és Izrael szétszórátása, az ország elvesztése lett (vö. Lk 19,42a).

⁷ Mivel a legtöbb lázadás Galileából indult ki, a galileaiak általánosságban zelótáknak számítottak.

⁸ Jézus ezzel megadta az általa szükségesnek tartott „megtérés”, vallási és politikai gondolkodás-átalakítás irányát és tartalmát is: a személyválogatást nem ismerő Istenhez, illetve az ellenségszeretetre kell megtérni. Ily módon Jézus elutasított minden, mégoly vallásos nacionalizmust (de a hazafiságot nem,

vö. Lk 19,42), és természetesen minden „szent háborút” is; másfelől az ellenségszeretet útját nemcsak Istennek tetszőnek tartotta (Mt 5,45; Lk 6,36), hanem a békeességteremtés egyedül hatékony módszerének is.

⁹ A héberben a békeesség (*salóm*) a bel- és külpolitikai békét, az ember „belső békéjét”, s az Istentől jövő boldogságot és üdvösséget egyaránt jelenti.

¹⁰ Ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy Jézus konkrétan előre látta volna Jeruzsálem 70-ben bekövetkezett lerombolását, és még kevésbé, hogy megjövendölte volna azt, amint Lk 19,43-44 mondja.

¹¹ *Hogyan* „nem engedte” Jézus, hogy valaki harci eszközökkel járkáljon a templom területén? Öröket állított a templom minden kapujához, s azok megmotozták a tömeget? Képtelenség. Csak arról lehet szó, hogy (az eladók és a vásárlók kiutasításával összhangban!) nem engedélyezte, azaz megtiltotta, mégpedig a saját köreiből valóknak, rajongóinak és/vagy közvetlen tanítványainak, akik galileaiak lévén, eleve hajlottak a zelótizmusra (kettőjük eleve zelóta volt, Simon és Júdás: Lk 6,15-16).

vitt zelóták?) iránti részvét mellett ott izzott benne a rómaiakkal szembeni gyűlölet is. Jézus ezért önmagukra és gyermekeikre irányítja az asszonyok figyelmét: Óvakodjanak maguk is, és óvják gyermekeiket is a fanatikus nacionalizmustól! - Azt, hogy valóban erre gondolt, illetve óvásának az indoklását szavainak folytatása tartalmazza. „Mert ha már a nedvdús fával ezeket teszik, mi történik majd a szárazzal” (Lk 23,31)? Magyarán: „Ha a rómaiak (pusztán taktikázásból) már velem is ilyen brutálisan bántanak el, jóllehet én csak »nedvdús fa« vagyok, az állam nem igazi, »eltüzelésre« alkalmatlan, veszélytelen »ellen-sége«, nem valódi lázadó - mit fognak tenni a tüzelésre valóban alkalmas »száraz fával«, a valódi lázadókkal, a »szabadságharcosokkal«, ha egyszer kitör a fegyveres konfliktus?”

Jézus legutolsó megnyilatkozásai arról tanúskodnak, hogy a fentiekben részletezett felfogásához a végsőig ragaszkodott, akkor is, amikor ez a felfogás már az életét veszélyeztette, és azon az áron is, hogy az életébe került. Az utolsó vacsora egyik súlyos párbeszédének háttérében az áll, hogy elmúltak már a szép galileai napok, amikor az emberek mindenütt barátságosan fogadták Jézust és tanítványait. Az ellenséges Jeruzsálemben veszélyes a helyzet, a levegőben lóg Jézus letartóztatása. Ebben a légkörben elfogyhatott a tanítványok Istenbe vetett bizalma, és elkezdhetek így gondolkodni: „Most már nekünk kell gondoskodnunk magunkról! Most mindegyikünknek pénzre lesz szüksége, meg útravalóra, és mindenekelőtt fegyverre, hogy megvédhesse magát. Egy törre nagyobb szükség lesz, mint egy köpenyre!”

Jézus meghallhatta ezt, vagy tudomást szerezhetett erről (vö. Mk 8,16; 9,33-34), ezért megkérdezi tőlük: „Amikor erszény és tarisznya nélkül küldtelek szét titeket, szenvedtetek-e hiányt valamiben?” Gyanútlanul rávágják: „Semmiben.” Mire záporoznak az ironikus kérdések }¹² „Úgy? Tehát most már nem érvényes, amit korábban tanultatok és megtapasztaltatok? Most vigye magával a pénzét, akinek van, s ugyanígy a tarisznyáját? És akinek nincs tőre, az adja el még a köpenyét is, hogy vásárolhasson?” Az egyik, tökéletesen süket és vak tanítvány erre rávágja: „Uram, nézd, van itt két tör!” Mire Jézus csak annyit mond: „Elég!” Bár az ironikus kérdések után lehetne ezt is ironikusan értelmezni: „Bőven elég. Még sok is - hiszen egyre sincs szükségünk!” de valószínűbb, hogy egyszerűen csak azt jelenti: „Elég ebből az ostoba beszédből” (vö. 5Móz 3,26)!

Tanítását hamarosan, a Getszemáni-kertben önmagára is alkalmazza Jézus, mégpedig közvetlen életveszélyben: Amikor letartóztatják, egyik tanítványa meg akarja védeni őt, előrántja törét, és rásújt a főpap szolgájára, Jézus azonban leállítja. Lukácsnál ezt olvassuk: „Hagyjátok itt abba” (22,51),¹³ Máténál pedig a szállóigévé lett szavakat: „Tedd vissza törödöt a helyére, mert mindazok, akik tört ragadnak, [a] tör által vesznek el” (26,52; ld. még Jn 18,11)! Ennek közhelyszerű értelmezése - „aki erőszakot alkalmaz (esetleg az emberölésig menően), az maga is erőszak áldozata lesz (esetleg meg is ölik) - két szempontból sem jöhet szóba: egyrészt Jézus nem azért tanított, hogy közhelyeket ismételgessen, főképp nem olyan végsőkéig kiélezett helyzetben, mint az itteni, másrészt ez a közhely a gyakorlatban nem is állja meg a helyét, mert rengeteg gyilkos (sőt tömeggyilkos!) „ágyban, párnák közt” hal meg, miközben erőszakot nem alkalmazó emberek sokaságát gyilkolják le.¹⁴

Valójában arról az „elveszettségről” van itt szó, amelyet Zakeus példája mellett (Lk 19,1-10) a „tékozló fiú” esete szemléltet a legjobban: hátat fordított az apai háznak és az ott érvényes törvényeknek, és ezért - bár fizikai értelemben életben maradt! - a szó lelki-szellemi-erkölcsi-egzisztenciális értelmében „elveszett” (Lk 15,24.32). Úgy is mondhatnánk: ez az „elveszettség” az Isten országán, azaz a (jézusi!) szeretet világán kívüli létet jelenti, és ezzel együtt az embernek mint embernek a tönkremenését, ahogy erről más alkalmakkor beszélt Jézus: „Aki meg akarja menteni életét, el fogja veszíteni [tönkre fogja tenni]...” (Mk 8,35).

Ezek alapján Jézus e mondása azt jelenti, hogy aki erőszakot alkalmaz embertársa ellen, az a saját maga által alkalmazott erőszak következtében „elvész”, lelki-szellemi-erkölcsi értelemben halott lesz („emberileg tönkremegy”), mert szembekerül a szeretetnek az ellenségre is vonatkozó követelményével (Mt 5,44).

Mínderre utolsó előtti szavaival tette rá a pecsétet Jézus, amikor a kereszten azokért imádkozott, akik megfeszítettek: „Atyám, bocsáss meg nekik” (Lk 23,34)! A keresztre feszítés kínjai közepette is hű maradt az általa hirdetett egyetlen szeretethez. Ezzel a maga részéről megtörte a „szemet szemért, fogat fogért”, az erőszak és a viszonyterőszak, a gonosztett és a bosszú, a bűn és a büntetés, az „igazságos” megtorlás ősrégi ördögi körét - s ha van egyáltalán valami „megváltói” jellegű mozzanat Jézus szenvedésében, akkor az éppen e példa értékű tettében

¹² Vö. Lk-kommentárom 1487. láb., ill. Mk-kommentárom 653-654. és 967. láb.

¹³ János evangéliuma 18,35 szerint Jézus már ezt megelőzően megmondta Pilátusnak: „Az én országom nem e világból való. Ha e világból való volna országom, harcra kelnék szolgálaim, hogy ne kerüljek a zsidók kezére. Az én országom azonban nem innen való.”

¹⁴ A felszínes, közhelyszerű értelmezés abból fakad, hogy a görög *apollüein* (elveszejt/elvész) igének csak a konkrét, fizikai értelmét veszik figyelembe, pedig nagyon határozottan

megvan az átvitt értelmű, lelki-szellemi jelentése is - Jézus ajkán is. Jézus azt vallotta: Isten nem akarja, hogy csak egy is „elvessen” a kicsik közül (Mt 18,14), és hogy Isten olyan, mint az egyetlen elveszett báránynak utánamenő pásztor, illetve az elveszett drachmáját megkereső asszony (Lk 15,4-7.8-10), ezért saját küldetésének is az „elveszettek” megkeresését és megmentését tartotta (Lk 19,10 és Mt 15,24), és tanítványait is ezzel a küldetéssel bírta meg (Mt 10,6).

áll (nem pedig valamiféle engesztelő halálban, ahogyan Pál vélte).

A felsorolt esetek kétséget kizáróan tanúsítják Jézus egyetemes, azaz minden helyzetre kiterjedő radikális erőszakmentességét. Valaki azonban ellene vethetné: „Csakhogy mindezt cáfolja, vagy legalábbis megkérdőjelezi Jézus közismert erőszakos cselekedete, ti. hogy korbáccsal üzte ki a kereskedőket a jeruzsálemi templomból.”

Sok ellenérvet hozhatnék föl, de most csak néhányat említek meg, amelyek azt mutatják, hogy az ezzel kapcsolatos közfelfogás az evangéliumok téve fordításán alapul: 1) A négy evangélista közül csak János szövege (2,13-17) tud a korbácsról. 2) Csak János mondja, hogy Jézus „kidobott mindenkit a templomból”, a szinoptikusok szerint „elkezdte kidobni/kidobta azokat, akik a templomban adtak- vettek” (Mk 11,15 // Mt 21,12 // Lk 19,45). 3) Nyelvtanilag nem igazolható, hogy János szövegében a kötelekből font korbács használata az emberekre és az állatokra is vonatkozik, ellenkezőleg: „a juhokat is, meg az ökröket is” (te... kai...) az előző félmondatban található „mindenkit/mindeneket” (pantasz) értelmezése, kifejtése, tehát a korbácsos „kidobás” csak az állatokra vonatkozik. 4) Az a görög ige (ekballein, szó szerint: kidob), amelyet a különböző fordítások „kiűz, kihajt, kikerget”-ként adnak vissza, rendkívül sok jelentésű¹⁵, de csak a legtrikább esetben erőszakos, vagy annak mondható tartalmú¹⁶, és van olyan jelentése is, amely pontosan beleillik az itteni szövegösszefüggésbe: „elutasít, kiutasít”¹⁷.

Tehát Jézus nem „kiűzte, kihajtotta, kikergette” a templomból kereskedőket, hanem kiutasította azokat, akik a templomban (konkrétan a templom udvarán) árusítottak, és nem is csak őket, hanem azokat is, akik vásároltak tőlük (áldozati állatokat). Fellépése nem „a templom megtisztítására”, hanem az áldozatbemutatás megszüntetésére irányult.

Befejezésképpen jegyezzük még meg, hogy a Jézus által hirdetett erőszakmentesség nem jelent balekséget - ahogyan ő maga erre is példát adott. Amikor az Annás főpap előtti kihallgatáson szájon vágta őt egy pribék, oktatni kezdte: „Ha rosszul szoltam, bizonyítsd be a rosszat, de ha jól, miért ütsz engem” (Jn 18,23)?!

Köztudomású, hogy a vádlottnak, ha jót akar magának, egyetlen helyes magatartása lehet a kihallgatáson, mégpedig hogy mindenre azt mondja: „Igenis!” Minden ezzel ellenkező megnyilvánulással csak ront a helyzetén, és újabb pofonokat provokál ki. Jézus azonban nem önmagának akart jót, hanem az őt verő pribéknek (s ezen az sem változtat, hogy egyúttal síkra szállt saját emberi méltóságáért!): Oktató kérdésével föl akarta rázni abból, hogy rutinszerűen („öntudatlanul”) viselkedjék, el akarta gondolkodtatni a valóban helyes viselkedésről, meg

akarta nyitni számára az utat ahhoz, hogy esetleg rádöbbenjen, mit csinál, és változtatni tudjon humánusnak éppen nem nevezhető magatartásán (nemcsak ott és akkor, hanem egyáltalán, ti. ami a pribéki foglalkozást illeti...). Ez a javító szándékú tanítás volt részéről az a többlet, amelyet - a bántások elviselésén túlmenően - követőitől is megkívánt (Mt 5,39-41).

FARKAS ISTVÁN

MI IS NEKEM EZ A BOKOR?

Először csak a hírért hallottam. Azután egyre több barátom beszélt róla. A hírek gyorsan járnak a papok között! Aztán most itt van. Első kézből olvashattam a Koinónia hasábjain. Válságban a Bokor? Vagy csak hatalomharc? A Bokorban? De hát mi is ez a Bokor, amit mindenki félt, ami miatt még testvérével is csörtétet kell vinni papnak, laikusnak, teológusnak, egyszerű hívőnek? Meg kellett kérdeznem magamtól, mi is nekem a Bokor?

Idestova húsz éve ismerkedtem meg valakivel, aki furcsán viselkedett. Kollega volt, mégis valahogy a legegyszerűbb dolgoktól a bonyolult létkérdésekig valahogy más volt a véleménye, másképp látta, másképp kérdezett és a cselekedetei is valahogy szabadabbak voltak a többiekénél. Nemcsak azért, mert nehezen viselte az irodai munka kötöttségeit, hanem azért is mert már akkor három gyereke volt, mindenféle szamizdat írásokat terjesztett és békéről beszélt akkor is, amikor mások a fogaikat vicsorgatták. Aztán börtönbe vonult valami örült ötlettől indítva és a felesége, családja nemhogy elhagyta volna, hanem mellé állt még az örült ötletének is. Aztán kiszabadult. Megismerkedtünk. Bemutatta a barátait, akik közül hárman, vagy négyen szintén kollegák voltak. Megéreztem rajtuk is azt a másságot, de nem taszított, inkább vonzott mindez. Aztán öt év után elváltak útjaink. Budapestre költöztünk. Útravalónak a kezembe nyomta a KIO (Keressétek Isten Országát) 4. kötetét páter Bulányi tollából.

Azután Pesten megismerkedtem többek között - de általában rajtuk keresztül - számos (25-30) érdekes, szabadon gondolkodó, szabadon élő, de nap, mint nap, mint én, ugyanúgy küszködő emberrel. Fiatalokkal, idősekkel. Érdekes módon kapcsolatunk azóta is pontosan

¹⁵ Főképpen a „démonok kidobására/kiűzésére” vonatkozik (rengeteg helyen), de van olyan értelme is, hogy „elövesz” (Mt 12,35; 13,52; Lk 10,35), „állatokat kienged” (Jn 10,4), „elküld, kiküld” (Mk 1,43; Mt 9,25), sőt kétszer teljesen pozitív értelemben Isten (Lk 10,2), ill. Isten Lelke az alanya (Mk

1,12; vö. Mt 12,28; Lk 11,20).

¹⁶ Mk 12,6; Lk 4,29; Jn 9,34.

¹⁷ Mk 9,47; Lk 6,22.42; 13,28; Jn 6,37; 12,31.